
NYELVÉSZET - LINGUISTICS

Czeglédi Katalin :

Angela Marcantonio *A történeti nyelvészet és a magyar nyelv eredete* című könyvéről

Bevezetés

Angela Marcantonio professzor, a Római La Sapienza Egyetem történeti és uráli nyelvészet tanára újra eljött Magyarországra és nagy számú hallgatóság előtt tartott előadást „Nyelvtörténet és magyar őstörténet” címmel a Magyar Őstörténeti Munkaközösség egyesület rendezésében 2007. október 26-án az ELTE Bölcsészettudományi karán. Marcantonio az uráli nyelvelmélet illetőleg a nyelvtörténet és magyar őstörténet témakörben jól felkészülten a szakirodalom elfogulatlan, tiszta, őszinte, alapos kritikáját adta a könyveiben és az egy óras előadásában. Megtette az első lépést, kimondta, hogy az uráli nyelvelmélet nem megalapozott.

Jelen könyvbemutató és kritika azért született meg, mert természetes, hogy nem vezet valós eredményre az, ha csak a „finnugor elmélet” képviselői írnak róla. Másrészt Angela Marcantonio az írásaiban olyan problémakört tárgyal, amely engem közel negyven éve foglalkoztat. A nála felmerült kérdések jelen voltak és vannak az idegen nyelvi órákon, a tankönyvek írásánál, előadásaimban és a tudományos kutató munkám minden területén, minthogy a Volga-Urál vidéke földrajzi neveinek a sok szempontú feldolgozását végzem.

Angela Marcantonio jelen munkájára nagy szükség van, mert a megoldáshoz vezető útnak ez az első fele, míg a másik felének a megoldást kell tartalmaznia. Nem kerülhető meg, hogy felhívjuk a tudós és nem tudós emberek figyelmét arra, hogy csak tiszta módszerekkel, következetes, szakmailag jól megalapozott tudással rendelkezve jól felkészülve előítéletektől mentes és előre felállított szabályok kötelezően előírt használatától eltekintve végzett munkával érhetünk el használható eredményt. Angela Marcantonio ezeknek megfelelően végezte és végzi a tudományos munkáját.

Tekintettel arra, hogy a magyar érdeklődők számára Angela Marcantonio professzor asszonynak két könyve is megjelent magyar fordításban, mindkettőről szólok. A könyvelemzéskor lépésről lépésre haladok. E részletes elemző kritikát azért tartom helyénvalónak egyrészt, mert úgy vélem, hogy a várható vitához érdemben csak így járulhat hozzá. Másrészt Magyarországon az akadémiai álláspont szerint tudománytalan kétségbe vonni az uráli vagy másképp finnugor elméletet.

Szakmai megjegyzések, kiegészítések, vélemények

Az Előszóban Angela Marcantonio nagyon helyesen jelzi röviden összefoglalva, hogy miről van szó a kötetbe gyűjtött egyes tanulmányokban. Ami a nyelvcsaládokat illeti, nemcsak helyénvaló és szükséges, hanem nagyon is időszerű megvizsgálni azt, hogy a nyelvészeti elméletek és a történelmi tények mennyire lehetnek illetőleg, mennyire vannak összhangban. A kutatásaim egyértelműen igazolják, hogy „csakis azért beszélünk indoeurópai „népességről”, mert a nyelvészek a szóban forgó nyelveket egy csoportba, vagyis egy nyelvcsaládba sorolták... ez a besorolás pedig saját nyelvészeti feltételezéseik és elemzési módszereik alapján történt. Más szóval, a nyelvészek kutatásaik eredményeként és a nyelvi jelentésekre vonatkozó saját értelmezési modelljeik alapján feltételezték, és nem bizonyították, hogy e nyelvek ugyanabból az ősnyelvből származnak.” (11. old.)

Az irodalomban arról van szó, hogy egy feltételezett kultúrával rendelkező feltételezett ősnép feltételezett ősnyelvet beszélt. Mind az ősnyelv, mind az ősnép, mind a hozzájuk tartozó őskultúra feltételezett.

„Valójában az indoeurópai és a finnugor/uráli elmélet ugyanazon történelmi, politikai és kulturális légkör hatása (és nyomása) alatt, azonos vizsgálati módszerek és nyelvi jelenségek ugyanolyan értelmezési modelljének felhasználásával párhuzamosan fejlődött ki. Ennélfogva az uráli nyelvek esetében is az a kiindulópont, miszerint a történelem előtti időkben létezett egy jól meghatározható, homogén uráli népesség (faj),...amely az uráli osztályozás és annak széleskörű (de nem egyetemes) elfogadása következményeként keletkezett...Valójában az indoeurópai nyelvekhez hasonlóan az uráli nyelvek esetében sincsenek régészeti antropológiai vagy újabb genetikai bizonyítékok, sőt semmiféle nyom vagy jel nem utal e feltételezett népesség történelem előtti létezésére...” (12. old.)

Nincs tény, adat, amely ezeket cáfolná. Módszertani szempontból is alapvető, hogy „nem szabad az „elméleteket” a „tényekkel” összekeverni.” (13. old.)

Ez azt jelenti, hogy tisztán kell látni a valódi nyelvészeti összefüggéseket és a véletlen egybeeséseket s a kettőt külön kell kezelni. Továbbá minden tudományos munkának az első és alapvető feltétele, hogy a „nem igazolt” nyelvi rekonstrukciókra nem lehet tényként hivatkozni s éppen azért, mert „nincsenek adatokkal alátámasztva”, hamisak is lehetnek, amelyek okait felsorolja a szerző. (14. old.)

Egyet értek azzal a gondolattal is, hogy a nyelvek osztályozásában, a hozzájuk kapcsolódó rekonstrukcióban, az ősnelvek megszerkesztésében a nehézségeket és a valószínű hibákat mind a vizsgálati módszerekbe ágyazott gyenge pontok, mind pedig a nyelvészetén kívüli tényezők, mint pl. a politikai nyomás jelentik. A feltételezett ősnyelvet beszélő ősközösséget beazonosítani még akkor sem vagyunk kétséget kizáróan képesek, ha egy adott nyelvi besorolás feltéve teljesen kifogástalan. (18. old.)

Széleskörű, alapos tudományos megközelítés esetén több kérdés vetődik fel a következő kapcsán: „a nyelvcsaládok mindegyike olyan nyelvekből áll, amelyek térben és időben egymáshoz közel léteztek és fejlődtek, és ez a tér- és időbeli közelség kétségkívül megnöveli e nyelvek genetikai rokonságának valószínűségét. Ezzel ellentétben csökken a valószínűsége annak, hogy a nyelvek egy csoportja azonos eredettel rendelkezik, ha a kérdéses nyelvek térben és időben távol esnek egymástól. Ez áll fenn például a magyar és az etruszk, vagy a magyar és sumér lehetségesnek tartott genetikai rokonságára...” (21. old.)

Úgy látom, a fontos genetikai nyelvi kapcsolatok működésének vagy valamikori meglétének a magyarázatát alapvetően más kritériumokban találjuk meg.

Angela Marcantonio Az uráli nyelvcsalád c. könyvének az összegzése helytálló: „A 2006 elején megjelent könyvemben a hagyományos finnugor/uráli elmélet alapjait képező nyelvészeti adatok, elemzések és feltételezések részletes, kritikai újraértékelését, egyszóval a konvencionális nyelvészeti bizonyítékok kritikai ismertetését végeztem el. Ezen kívül számba vettem az uralisztikához kapcsolódó nyelvészetén kívüli bizonyítékokat is, vagyis a nyelvészet testvértudományainak, mint pl. a régészet, paleoantropológia, a genetika legújabb kutatási eredményeit azért, hogy ellenőrizsem, vajon megegyeznek-e a nyelvészeti modell által megjósolt „tényekkel... Mindent összevetve arra a következtetésre jutottam, hogy a nyelvészeti bizonyítékok, amelyeken az uráli elmélet alapszik, sok kívánni valót hagynak maguk után, és nem meggyőzőek, valamint hogy a nyelvészetén kívüli bizonyítékok egyértelműen ellent mondanak a nyelvészeti modell előrejelzéseinek. Nevezetesen bemutattam azt, hogy nem teljesül a következő két alapvető feltétel, amelyeket a történelmi nyelvészet hagyományos módszerei megkívánnak ahhoz, hogy egy nyelvcsaládot létrehozzunk:” (22. old.)

Kiterjedt fonológiai, szótani és morfológiai összehasonlító korpusz megléte nélkül valóban nem állhatja meg a helyét semmiféle tudományosnak nevezett megállapítás, kijelentés.

Egyet értek azzal is, a gondot növeli, hogy a csekély számú megfelelések nagy része megtalálható az altaji nyelvekben és a jukagirban is, sőt hozzáteszem, további nyelvekben.

A szakirodalmat olvasva, azokat figyelemmel kísérve egyértelmű, hogy a nem egyezések miatt az uralisták gyakran védekeznek a következőképpen: „minden egyes uráli nyelv saját morfológiai rendszerét az eredeti ősnyelvből való kiválás után alakította volna ki.” (23-24. old.)

Ez szerintem azért is hihetetlen magyarázat, mert a különfejlődésnek is van alapja s akkor azt honnan vették? Maguktól találták ki?

A szemantikai egyezés problémái – amelyek szoros kapcsolatban vannak a szó hangtani, alaktani kérdéseivel is – olyan általános nyelvészeti kérdéseket érintenek, hogy egyrészt meg kell tudnunk, hogyan gondolkodtak eleink akkor, amikor teremtették a nyelvet, amikor használat közben alakították, tovább fejlesztették s hogyan gondolkodtak később az egyes nyelvek használói, a különböző népek. Látnunk kell, hogy az eredeti komplex jelentést alkotó részjelentések hogyan maradtak fent ritkán azonos, gyakran különböző hangsorhoz kötődve.

Ami a finn *ääni* 'hang, zaj' jelentésű szót illeti (27. old.), a vizsgálat során csak akkor érünk el eredményt, vagyis akkor látjuk a rendszert, ha összegyűjtjük a hangadást kifejező szavakat az uráli, altáji és indoeurópai családba sorolt és további nyelvekben. Hangtani oldalról nézve a szókezdők alapján alapvetően két csoportba sorolódnak a szavak. Az egyikbe tartoznak a *k*- (vö.: magy. *kong*) és fejleményei kezdetűek, a másikba pedig a *t*- és fejleményei kezdetűek. Ezek után látni fogjuk, hogy a finn *ääni* nemcsak a lapp *jiednâ* 'hang' (TESz) szóval tartozik össze, hanem a magyar *ének, zeng, zene* stb., a ném. *singen* tövével és az ang. *song* 'dal', *sing* 'énekel', de a magy. *szó* és megfelelőivel is.

A nyelv olyan működő rendszer, amelyben mindennek van oka és következménye. Véletlenszerű hasonlóságokat nem igazolnak a kutatásaim, nem érthetők tehát egyet Angela Marcantonio azon megkötésével, hogy a véletlenszerű nyelvi hasonlóságok csak akkor állják meg a helyüket, ha a szabályos megfelelések oka biztosan, tudományosan megalapozottsággal közös ősi eredetű. (30. old.)

A szerzőnek azonban igaza van a következőkben: Az ugor-török „vitát egyértelműen nem nyelvészeti vizsgálat és érvelés, hanem politikai indíttatás és minisztériumi adminisztrációs határozat döntötte el...” (43. old.)

Marcantonio kitűnő példákat hoz az uráli nyelvelmélet híveinek a tudománytalan módszereire, pl.: Egy kérdésre feltételezéssel válaszolnak s a feltételezést az előző kérdéssel igazolják állítás formájában. Természetesen a tudományban ez az eljárás megengedhetetlen.

A szerző javaslata nagyon időszerű, egyetértésemet több tényező, esemény is igazolja. Pl. az, hogy magam is hasonlóképpen jártam el a 80-as évek közepén, amikor rádöbentem, hogy a nyelv- és őstörténet-tudományunk szekere azért nem megy sehová, mert ez a tudományterület tele van hamis állításokkal, hazugságokkal, tudományosnak álcázott kijelentésekkel, amelyeket ráadásul illenék tudomásul venni, mert ha nem, már az egyetem első szigorlatán megbukna az az egyetemi doktor is, akinek ugyanazon az egyetemen adták a tudományos címet.

Támogatom a javaslatot, mely szerint: „...érdemes lenne újraindítani egy vizsgálatot ezen a téren, de megszabadulva a hagyományos és teljes mértékben megalapozatlan uráli és altáji nyelvi beosztások, valamint a hagyományos és szintén megalapozatlan ural-altáji elmélet kötelékeitől. Más szóval neki kell állnunk higgadtan és elfogulatlanul a megfigyelt hasonlóságok újbóli vizsgálatának és újraértékelésének.” (44. old.)

Az eredmények érdekében, mindezt olyan nemzetközi kutató csoportnak kellene végezni, amelynek a tagjai minden idekapcsolódó tudományágat képviselnének: nyelvészet, írástörténet, történelem, régészet, néprajz, zenetörténet, vallástörténet, állat- és növény-kutatások, genetika stb. Meggyőződésem, hogy mindaddig, míg ezen tudományágak egymástól függetlenül elvégzett kutatásainak eredményei nem támogatják egymás eredményeit, nem állhatunk meg s addig helye van a különböző irányú szakmai alapokon nyugvó kutatásoknak. Egyszer s mindenkorra véget kellene vetni annak a ma Magyarországon meglévő sajnálatos, a tudománytól távol álló és etikátlan gyakorlatnak, hogy azok a kutatók, akik nem az uráli elmélet híveinek a számát gyarapítják, nem kapnak munkát, ha volt állásuk, akkor elbocsátották, innentől kezdve komoly létezési gondokkal küzdenek a családjukkal együtt, publikálási lehetőséghez nem juttatják, a pályázataikat hamis indokokkal rendre elutasítják. Ezeket a finnugor elmélet hívei ma megtehetik, meg is teszik, mert ők vannak hatalmi pozíciókban. Ráadásul mindezt koholt vádakkal teszik.

Nagyon fontos meglátás a következő is: „az indoeurópai nyelvek hatása a magyarra – mind lexikológiai, mind nyelvtani, mind szintaktikai szempontból – olyan mélyen gyökerezik, hogy nehéz lenne szétválasztani a magyar

eme „európai természetét” a feltételezett uráli „természetétől”, vagy a feltételezett „török természetétől”, vagy bármi legyen is a magyar „genetikai természete”. (46. old.)

Az átvételeket ugyanis mindig el lehet különíteni a genetikai kapcsolatokon alapuló összefüggésektől. Ehhez azonban sok szempontot kell figyelembe venni a kutatás során. Egyetlen példa a szláv nyelvi kapcsolatok felől megközelítve: A magyar szóképzés igen tekintélyes részét a szláv nyelvekből való kölcsönzéseként tartja számon a TESz. Ugyanakkor elfogadható kutatások szerint az ősszláv, ószláv nyelvek i. sz. a 400-as években alakultak ki valahol a mai Ukrajna területén az észak-nyugat felől ide érkező ún. varég nép részvételével. Ez azt is jelenti, hogy van egy kb. dátum, amely előtt nem létezett szláv nép és nyelv, továbbá azt, hogy a szláv nyelv alapvetően két szálat tartalmaz, egy hozottat a *varég*okon keresztül s egy szubsztrátumból – amelyre telepedett – átvett szálat. A kutatásaim eredményeképpen látható, hogy a hozott és a szubsztrátumból átvett egy része összetartozik, a másik része nem. Mindennek pedig oka van, amit komoly, elfogulatlan kutatásokkal ki lehet deríteni. Az eredmény döntő abban a tekintetben is, hogy vannak-e a magyarban szláv jövevényszavak és ha igen, milyen kronológiai réteghez tartoznak.

A. Marcantonio kitűnő példákat hoz Sajnovics és Gyarmathy munkái kapcsán arra, hogy a jelen, a próbát ki nem álló megállapítások oka gyakran a tudománytalan módszer, ugyanis olykor nemcsak nem idézik, hanem pontatlanul hivatkoznak művek tartalmára. Előfordul, hogy meghamisítva az eredeti kijelentéseket egészen mást állítanak, pl.: „programadó kijelentései ellenére Sajnovics a gyakorlatban grafémákat és nem fonémákat hasonlít össze.” (62. old.)

A példák számát gyarapítva ld. Constantin-nál a törzsneveket. Egyrészt a módszertani másrészt a tartalmi hiányosságok miatt jelentkeznek a személyes és további, a személyes névmásokon alapuló névmások (vö.: visszaható, birtokos névmások), a birtokos személyjelek és az igei személyragok kapcsán mutakozó problémák. Mindez kezelhető, ha a munkába bevonjuk az uráli, altáji, indoeurópai nyelvcsaládba sorolt és további nyelvek adatait.

A. Marcantonio felhívja a figyelmet és a bizarr kritériumok között tartja számon azt, hogy egy szót visszafele olvasva hasonlítanak össze s gyakran messze menő következtetést vonnak le belőle még ma is. (77-78. old.)

Megerősítem, ez tudománytalan módszer, elvetendő és hamis következtetéseken kívül nem vezet sehová. Az eddigi kutatásaim egyértelműen igazolják a szerző következő állításait is: „Az uráli nyelveknek nincs közös alaktanuk.” (89. old.); „az uráli nyelvek nem alkotnak nyelvcsaládot.” (95. old.); „Az archeológia, az antropológia és genetika újabban bizonyítékokkal szolgált az elmélet ellen”, hogy „A standard uráli nyelvelmélet szerint a magyarok, finnek, szamojédek, a lappok stb. mindannyian egy ősi közösségből származnak, amely valahol az Urál-hegység közelében élt mintegy 8000/6000 évvel ezelőtt.” (97. old.)

A következő megjegyzésem Angela Marcantonio-nak Alinei olasz professzor ún. etruszk-ősmagyar feltett kapcsolataira vonatkozó munkáit, kutatásait érinti. Marcantonio az etruszk-magyar párhuzamokat véletlen egyezésnek tekinti s Alinei ilyen irányú kutatásait tudománytalanak minősíti.

A kutatásaim alapján Alinei valóban tévedett, mert sok téves szómagyarázatot közöl, következőképp a párhuzamokat másképp kell megítélni. Angela Marcantonio túl szigorú volt, mert megítélésem szerint hibás etimológiák miatt nem zárható ki két nyelv közötti összefüggés lehetősége. Akár pozitív, akár negatív eredmény a kérdést illetően csak azután mondható ki, ha mindkét oldalról tiszta, problémáktól mentes, egy nagyobb rendszerbe sok szempontból beleillő szavak összehasonlítását végeztük el. Ez pedig még nem történt meg.

A. Marcantonio további példákat hoz olyan véletlennek tartott egyezésekre, amelyeket én az anyagaim és a vizsgálataim tükrében nem tarthatok annak. Pl. az olasz falu neve *Ravindola* és a finn étterem neve *ravintola*. (124. old.) Az ol. *Ravindola* összetett szó: *Ravin* + *dola*, ahol az utótag olyan, pl. Nyugat-Európában széles körben ismert nevek utótagjával tartozik össze, mint ném. *Rosental* (*Rosen* + *tal*), (*Emen* + *tal*), és a jelentésük ’völgy’, etimológiailag a magy. *tál* ’lapos, nem nagyon mély edény’ szóval kapcsolatos. Figyelemre méltó a csuv. *tél* ’hely’ stb. ’szó, amelynek megfelelői ismertek a törökségben, vö.: alt. *tuš* ’hely....’, csag. *tüš*, tat. *töš* ’hely’ (JEGOROV 1964) Velük genetikai kapcsolatban van a magy. *hely*, amely földrajzi nevekben is gyakori, vö.: *Vásárhely* stb., s amelyet a TESz ismeretlen eredetűnek tart.

A finn étterem neve - akár tulajdonnévi, akár közszoí eredetű szó szolgált neki alapul – egyrészt azért függ össze az olasz falunévvél, mert az utótagja a *tola* 'terem' jelentésben fogható fel. A két elnevezésnek végső soron olyan közszo szolgált alapul – ami az utótagot illeti -, amely ugyanazon gondolkodás alapján született. A *tál* komplex jelentéstartalmának lényeges eleme a 'mélyedés' jelentés és ezen a jelentésszálon kapcsolódnak össze a mai értelemben ismert részjelentések, ez esetben a völgy, a tál, a hely és a terem.

Csak megerősíteni tudom azt a többször hangsúlyozott kijelentést, hogy „a hagyományos uráli nyelvelmélet téves.” (130. old.)

Ennek pedig a számos oka közül figyelemre méltó az, hogy „a szakirodalom kiemeli, hogy nagyszámú szabálytalan hangváltás létezik, azaz a megállapított hangtörvények vonatkozásában sok a kivétel. Továbbá ... az uráli térség nyelveiben a grammatikai kategóriák és funkciók jeleinek döntő többsége valójában nem az uráli ősnyelvből ered, amint az várható volna, hanem e nyelvek önálló fejlődése során keletkezett.” (132. old.)

Ez törvényszerű, mert a hangtörvényeket, a grammatikai kategóriákat és a grammatikai funkciók jeleit nem megfelelő korpuszon állapították meg. Az is vitán felüli és csak egyet lehet vele érteni, nagyon fontos, hogy a lefektetett hangtörvényeknek általános érvényük legyen.

Csak megerősíthetjük, el kell tudni különíteni az öröklött, közös és a nyelvspecifikus hangtani, alaktani, mondattani és jelentéstani jellemzőket. (133. old.)

Úgy látom, mert a kutatásaim egyértelműen igazolják, hogy a nyelvben nincsenek szabálytalanságok, csak hiányosságok az emberi tudásban s az ún. „szabálytalanság” ehhez képest tűnhet annak. A szerző véleménye szerint: „a nyelvészek azért nem jutottak megegyezésre abban a kérdésben, hogy egy adott nyelvcsalád / nyelvi alcso család vajon tudományosan bizonyított-e, mert nem sikerült megvonniuk a szabályosság és a szabálytalanság mérlegét megfelelő kvantitatív elemzés kidolgozása révén.”

Angela Marcantonio nagyon jól látja, hogy az el nem végzett nélkülözhetetlen munkák mellett a következetlenségek is nagy szerepet játszanak a hamis eredmények igazként bemutatásában. Hozzáteszem, nem nevezhető tudományos magatartásnak, pl.: „A hagyományos uráli nyelvi családfa ugor ágát, amely a magyarból és az obi-ugor nyelvekből (hantiból és a manysiból) áll, még sohasem rekonstruálták....Következésképp a finnugor ágat sem rekonstruálták, mivel ennek előfeltétele az ugor ág rekonstruálása. Ilyen értelemben az uráli protonyelv rekonstruálása sem történt meg, minthogy ez viszont előfeltételezi a finnugor ág előzetes rekonstruálását. .... A kulcsfontosságú ugor ág hiányzik.” (134. old.)

Nem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy „az uráli nyelvcsalád érvényességét tudományosan mindmáig nem bizonyították valójában,...továbbá e nyelvelmélet faktuális előre-jelzéseit következetesen cáfolják a társtudományok eredményei.”

Ezen társtudományi eredmények pedig arra is rávilágítanak, hogy ez a nyelvi családfamodell miért „nem tükrözi adekvát módon e nyelvek terjedését és fejlődését két okból: először is ... figyelmen kívül hagy ... nyelvi átadási folyamatokat, mint amilyen a kölcsönzés, a nyelvcsere, nyelvhalál stb. Másodszor, ez a modell feltételezi, hogy a nyelvek és a népek, miután szétváltak, elveszítik a kapcsolatot egymással – ez ... egyértelműen téves felfogás.” (135. old.)

Valós gond, hogy „a hagyományos uráli nyelvelméletnek mindmáig nem történt meg a „tudományos bizonyítása...” (137. old.)

Vitán felüli, hogy rengeteg adatra van szükség, az adatok feltétlenül legyenek hitelesek, ellenőrzöttek. (154. old.)

Egyetértve azzal, hogy Angela Marcantonio az adatok statisztikáját szükségesnek tartja, hozzátesszük azonban, hogy a statisztika csak akkor használható, amikor már világosan megírtuk az etimológiákat egy működő hangtan, alaktan, mondattan és jelentéstani birtokában.

Egyenesen tragikusnak nevezem, hogy az érintett tudósok akár szándékosan, akár a tudásuk korlátjai miatt országok népeit vezették, vezeték félre, hazudnak az embereknek, becsapják. Holott a tanulóhoz, a tudáshoz a

demokráciában az alkotmány minden embernek biztosítja a jogot, a lehetőséget. Ezzel szemben a valóság az, hogy „A tankönyvek és enciklopédiák többségében az olvasható, hogy az uráli nyelvek jól megalapozott és körülhatárolt nyelvcsaládot alkotnak, melynek létezése kétséget kizárólag bizonyított. Az ősuráli közösségről úgy vélik, hogy 8000/6000 éve élt a mai uráli nyelvek egymást követő lineáris, kettős szétválás útján alakultak ki.” (161. old.)

Angela Marcantonio a Mario Alinei: Az etruszk nyelv: A magyar nyelv archaikus formája c. műről írott tanulmányában tanulságosan ír: „hogyan fogalmazhat meg egy nyelvész, mint Mario Alinei olyan tételt, amely szerint rokonsági viszony áll fenn két olyan nyelv és nép között, amelyek egymástól gyökeresen különböző és távoli történelmi milliökhöz tartoznak:” (175. old.) Az etruszk nyelv és kapcsolatai még sok tudományos vizsgálatot igényelnek ahhoz, hogy ítéletet mondhassunk. Kétséget kizáróan kell igazolni azt, hogy az etruszk és a magyar mely „történelmi milliökhöz” tartozik pontosan, addig tudománytalan bármilyen következtetést levonni. Pontosabban, szigorú tudományos módszerekkel alaposan körül kell járni mind az etruszk, mind a magyar nyelvet és a hozzájuk kapcsolódó nyelvi és történelmi, kulturális hátteret. A szómagyarázatok, etimológiák legyenek stabilak, látni kell, milyen nagyobb rendszerbe illenek bele. A kapcsolatokat pedig csak azután lehet megállapítani, majd kijelenteni, ha azokat más tudományágak eredményei is igazolják. Feltételezni pedig csakis akkor, ha legalább nem mondanak ellent.

Alinei „elemzési módszerei” valóban kívánnivalót hagynak maguk után. A vizsgálatait nem terjeszti ki széleskörű, nagy nyelvi adatbázisra. Az esetleges összefüggéseket szakszerűen kellene tanulmányozni és a végeredményt bemutatni. Az egyezések okait pedig csak egy tágabb összefüggések rendszerében lehetne meghatározni. Alinei-nek számos szómagyarázata szakmai hiányosságok miatt nem állja ki a próbát. A hangtani, alaktani és jelentéstani vizsgálatok eredményeit más tudományágak eredményeivel is alá kell támasztani ahhoz, hogy elfogadható legyen. Törvényszerű tehát, hogy Angela Marcantonio egy sor ellentmondást talált, amelyek közül néhányra nagyon helyesen felhívta a figyelmet. Mint jeleztem, a szavak etimológiáját is csak egy nagyobb rendszer részeként ismerhetjük, írhatjuk meg, mert ismerni kell hozzá egyrészt a nyelv kialakulásának indítékait és a szóteremtés, szóalkotás logikáját. Pl.: a magy. *nép* szó születését, szerkezeti felépítését, a részek, tagok jelentését. A szó hangalakjának kialakulását és más nyelvek szavaival való kapcsolatait csak úgy érthetjük meg, ha sorra vesszük a nyelvek (mind a három nyelvcsaládba soroltak és további nyelvek) idevonatkozó adatait. Választ kell találni arra, hogy a nyelvek miért éppen az adott szót, szavakat használják 'nép' jelentésben. Ehhez pedig ismernünk kell a gondolkodásmódjukat. Pl. a *nép* (*né* 'nő' + *p* 'fi') szó tartalmazza azt, hogy a nő és a fia, vagyis a nő, (az őszanya is!) + az utódai, gyermekei alkotják a népet. A szó eredeti jelentése tehát a család, kezdetben szűkebb, idővel bővebb, azaz nagycsalád. A szó tartalmazza a matriarchátus ősi formáját. Az egy vérből, egy anyától, nőtől valók alkotják a népet. Nemcsak a szigorúan vérségi kötelékre, hanem az anyajogú társadalom - mint a legelső és legősibb - kialakulására is utal. A *nép* szó kapcsán a nő + fiú összetételre helyesen gondolt Alinei, a magyarázat azonban tele hibával. Alapvető, hogy a vizsgált adatok mindig konkrét nyelv(ek)ből valók legyenek és soha se építsünk feltételezett ősnyelvi példákra. Mindenesetre örök tanulság, hogy a legtöbb kutató munkájában lehet, van valamilyen elfogadható elem, egyiknél kevesebb, a másiknál több, de ezt csak akkor láthatjuk meg, ha mi magunk, a kritikát írók már elvégeztünk egy olyan munkát, amely egy hatalmas adatbázison alapul. Más szóval, elvégeztük egy bizonyos adatmennyiség (korpusz) sok szempontú feldolgozását s az eredményeket más tudományágak is egyre inkább támogatják.

Bár Alinei a hibák sorozatát követi el, a magyarral való kapcsolatnak van valóságmagja. Vannak ugyanis az etruszkban bizonyos lexikális és grammatikai lexémák, hangtani, alaktani és jelentéstani jelenségek, amelyek összefüggést mutatnak nemcsak a magyarral, de az uráliba és az altajiba, sőt az indoeurópaiba sorolt számos nyelvvel, amely kapcsolatok okát széleskörű, tudományos vizsgálatokkal ki kell kutatni, mert nem lehet ráfogni sem azt, hogy kölcsönzés eredménye, sem azt, hogy az egyik a másiknak archaikus formája.

Helytelennek ítélem meg én is, ha a kutatásokat rendszerint csak két vagy több nyelv összehasonlításával kezdi a kutató. Nagyon jó az a meglátás, hogy „hiányzik az a tudományos vizsgálat, amely a felállított hangtörvényeket és megfeleltetéseket statisztikailag bebizonyíthatná.” (190. old.)

Fontos, hogy lapkutatásokra van ugyanis szükség első lépésben mind a hangtan, mind az alaktan, mind a mondattan, mind a jelentéstan terén, amely egyrészt az általános nyelvészek feladata.

Valóban alapvető gond az is, hogy a jelenleg általánosan elfogadott uráli / finnugor hangtan egy sor téves etimológián alapul. Következtetésképpen arra építve eleve csak hibás eredményt kaphatunk. Pl.: Az a tény, hogy egy szó (vö.: magy. *fa*) a magyarban *f*-, más nyelvben *p*-, a harmadikban *b*- stb. szókezdőjű, nem feltétlen arra utal, hogy $p > f$, ill. $p > b$ változásról van szó. (192. old.)

A rendszer nem így működik. Számos körülményt, köztük a hangképző szervek működésének kialakulását és fejlődését is figyelembe kell venni. Sohasem egy bonyolultabban képezhető hangból lesz az egyszerűbben ejthető. A hangok változási sorával, a hangfejlődéssel szorosan összefügg és vele párhuzamos a hangképző szervek működésének fejlődése. A kettő együttes tanulmányozása nélkül nem írható meg egy nyelv hangtana sem.

A. Marcantonio példát mutat abban, hogy tudományosan, széleskörű ismereteken nyugvó, nagy szakmai értéssel is csak akkor végezhetünk el egy munkát tisztességesen, tudományosan, ha a valódi forrásra, igazi adatokra építünk s a következtetéseinket még ezek után sem keverjük össze a tényekkel.

A szerző részéről nagyon helyes és időszerű lépés, hogy górcső alá vette a nemzetközi szakirodalmat azért, hogy az indoeurópai és különösen az uráli nyelvcsalád, nyelvelmélet kritikai vizsgálatát adja. Ennek pedig erkölcsi, tudományos és gazdasági következményei egyaránt vannak, mert: Tisztességtelen eljárás akár szándékosan, akár megfelelő tudás hiányában félrevezetni a tudós társadalmat és a nagyközönséget. A múltunkkal foglalkozó tudományágak munkálatai egy helyben topognak, mert az eredmények nem férnek össze a hivatalosan elfogadandó nyelvészeti eredményekkel. Sok felesleges kutatást finanszíroz az állam, olyanokat, amelyek zsákutcába vezetnek, ugyanakkor elsőpri, eltiporja, lehetetlenné teszi azokat, amelyeknek az útja a járható.

Legvégül, a jövő nemzedéke hamis információkhoz jut, megalapozatlan ismereteket, tévedéseket tanítanak alap-, közép- és felsőfokon. Következésképp, miután nem jutnak sem a gyerekek, sem a felnőttek igazi, valódi tudáshoz, továbbra is hamis tudat birtokában élnek különösen azok, akiknek már nincs módjukban az öregektől átvenni, vagy magán egyetemeken¹ megszerezni a valódi tudást, ami a múltunkat (nyelvünket, anyagi és szellemi kultúránkat, örökségünket) illeti. Mindez pedig tragédiához vezet s a felelősség azokat is terheli, akik hagyják, hogy így legyen. Angela Marcantonio nem tartozik közéjük. Egyet értek, „Alinei eljárása nem különbözik túlságosan attól, ami az uralisztika esetében történt. Az uralisztika kutatói megfogalmaztak egy kezdeti rokonsági hipotézist, és azután elindultak a szükséges bizonyítékok felkutatására.” (210. old.)

A helyes módszer pedig ennek az ellenkezője. Tiszta, eredeti forrásokat kell vizsgálni, majd kijön egy eredmény. Végül sok ilyen eredményt lehet összehasonlítani s az egyezőközöz tartozó adatok közti kapcsolatokat okait ezután kell keresni, kutatni, ugyanakkor a különbözőségeket okait is tisztázni kell és lehet is.

A szerző külön tanulmányban foglalkozik Balázs János munkáival, aki „az areális rokonság fogalmát állítja szembe az általánosabban elfogadott genetikai rokonsággal. Más szóval, az egyes nyelvek közötti hasonlóságok nemcsak genetikai rokonság következményei lehetnek, hanem évszázadokon, évezredekken keresztül egymás mellett élő népek kölcsönhatásának eredményei is.” (217. old.)

Marcantonio helyesen teszi, hogy kitér erre a kérdésre Balázs János kapcsán. A problémák ugyanis abból adódnak a legtöbb esetben, hogy nem kellően tisztázottak az areális kapcsolatok és a genetikai rokonság ismérvei, amelyek rendszerint nem ugyanazok más-más nyelvek vizsgálata esetén. Az átadó és az átvevő nyelv sajátosságait alaposan kell ismerni. A tisztesség kedvéért is részreire kell szedni a következő idézetet: „Annak ellenére azonban, hogy a magyar nyelv európaizálódott, megtartotta a finnugor nyelvekre jellemző nyelvtani szerkezetét és tipológiai jellemzőit. Balázs e meglátásával egyet értek azzal a különbséggel, hogy a fennmaradó nyelvi elemek finnugor eredetét nem tudom alátámasztani.”

Először is hogyan kell értelmezni azt, hogy „a magyar nyelv európaizálódott”. Másodsor, az eredeti szöveget és a fordítást ellenőrizni kellene, mert nem igazolt állítást tartalmaz az, hogy a magyar nyelv „megtartotta a finnugor nyelvekre jellemző nyelvtani szerkezetét és tipológiai jellemzőit”. Nem léteznek, sohasem léteztek finnugor nyelvek, de vannak finn, komi, manysi stb., azaz konkrét nyelvek. Ha pedig valami nem létezett, nem létezik, annak

¹ Az itt szerzett diplomákat nem ismerik el, kivéve külföldön.

sem a szerkezete, sem a tipológiai jellemzői nem létezhetnek. Harmadszor, a magyar nyelvi kapcsolatok a földrajzi névi kutatásaim eredményeképpen is másképp rajzolhatók meg.

A kutatásaim fényében számomra egyértelmű, hogy az altáji nyelvek és a hun kutatások bevonásával más megvilágításba kerülnek egyrészt a magyar nyelvi kapcsolatok, másrészt az ún. finnugor nyelvelmélet problémái. Átgondolásra érett továbbá az az állítás is, amellyel – úgy tűnik – Marcantonio is egyet ért, mely szerint „a modern állam megalapítása óta, Szt István 1000-ben történt megkoronázásával és a kereszténység felvételével Magyarország az európai kultúrkör szerves részévé vált.” (218. old.)

Az itt olvasható gondolatok kapcsán szólok arról, hogy a nyelvcsaládokkal az az alapvető gond, hogy amíg a szavainkból (vö.: nép, közösség, nemzet, család) kiolvasható a szülő és az utód, amely igazolja a vérségi köteléket, leszármazást is, a nyelvcsaládok esetében azonban mind az ős, mind az utódok egymáshoz és az őshöz való viszonya is csak feltételezés maradt. Holott, egy nyelvcsalád felállítása már egyetlen kritérium - vagy ős, vagy az utód(ok) meghatározásának hiánya ill. pontatlansága, vagy az ős és az utód, vagy az utódok közötti kapcsolat - tudományos módon való tisztázásának hiánya elegendő ahhoz, hogy a nyelvcsaládok léte megkérdőjelezhető legyen. (219. old.)

Nem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy a nyelvet emberek beszélik s miután „uráli gén nem létezik (mint ahogy nem létezik indoeurópai gén sem)” (220. old.), nem létezhet sem uráli, sem indoeurópai nyelv ill. nyelvcsalád sem.

Marcantonio következő gondolatai is figyelmet érdemelnek: „A finn a magyar és más úgynevezett uráli nyelv területén folytatott több évtizedes tanulmányaim során arra a következtetésre jutottam, hogy a közöttük fennálló hasonlóságok nem elég mélyrehatóak, és nem elég kiterjedtek ahhoz, hogy genetikai típusú megegyezést, rokonságot feltételezhessünk. Éppen ezért elég valószínű, hogy az úgynevezett uráli nyelvek ... között fennálló néhány megfelelés „areális konvergencia” eredménye, sőt inkább véletlen hasonlóságokról van szó, mintsem közös genetikai öröklődésről...” (221. old.)

Hozzáteszem, a földrajzi névi kutatásaimat megerősítő hun kutatások eredményei is arra utalnak, hogy a kapcsolatoknak a valódi okát alapvetően sem a közös genetikai öröklődésben, sem a véletlen hasonlóságokban, sem az areális egyezésekben nem lehet megtalálni. Eredményhez a szkíta, hun kutatások vezethetnek, ill. a hun utódnnyelvek alapos vizsgálatai. Ezt támasztja alá az is, hogy „a magyar és a török nyelv között vannak megfelelések.”

Egyik oldalról elfogadható az, hogy a magyar és az uráliba sorolt nyelvek közötti megfelelések „annyira jelentéktelenek, hogy semmiképpen nem lehet őket genetikai eredetűnek tekinteni...”, a másik, a hun oldalról pedig nagyon is lényegesek, mert hun hatásokra, kapcsolatokra utalnak.

Az pedig, miszerint „a magyar és számos (indo)európai nyelv (főleg a latin, germán és a szláv nyelvek) között szintén fennállnak megfelelések,” (222. old.) összetett kérdés. A szláv nyelvek kialakulása ugyanis két bázisra épült: egy hozott (ld. varég) és egy szubsztrátum réteg szálaira. Ez utóbbi minden jel szerint szkíta-hun lehetett. A többi ún. indoeurópai nyelv más okokból tartalmaz összefüggéseket a magyar nyelvvel. A kapcsolatok egyik része új keletű, a másik pedig az idők mélyére nyúlva nagyon ősi lehet. Mindezeket kutatni pedig csak úgy lehetséges, ha a kutató megszabadul számos béklyótól, (mint pl. a nyelvcsaládokban való gondolkodás, különböző feltételezések felállítása majd azok tényként való kezelése).

Az átvett és öröklött, illetve megtartott, megőrzött, valamint a saját maga teremtette nyelvi elemeket, sajátosságokat pedig több nyelv alapos ismeretében lehet a helyükre tenni. Fontos, hogy a nyelvismeret ne legyen egyoldalú, legyen köztük legalább indoeurópai, uráli és altáji nyelvekhez sorolt egyaránt. Csak így láthatjuk világosan azt, hogy bizonyos szavaknak a három nyelvcsaládba sorolt nyelvekben miért vannak és lehetnek kapcsolatai, mint pl.: finn *pelto* 'mező', magy. *föld*, germ. *feld*, or. *pole* 'mező', stb. (223. old.)

A. Marcantonio igen tisztességes, tudományos álláspontot képvisel, amit megtudhatunk külön is a Befejezés c. fejezetből: „nyelvészként az elemzés általános módszereinek segítségével, és a magyar nyelvvel kapcsolatban jelenleg a rendelkezésre álló releváns nyelvészeti és történeti adatok birtokában nem mehetek tovább, mint hogy

megállapítom a magyart más nyelvekkel összekötő jellegzetességeket és megfeleléseket, és amennyire lehetséges a magyar és a kérdéses nyelvek között fennálló rokonság fokát. Valójában gyakran még ez a két (látszólag egyszerű) feladat is lehet nehéz, félrevezető és nem egyértelmű, főleg, ha megpróbáljuk megtalálni a feltételezett közös vonások pontos eredetét...” (225. old.)

A közös vonások eredetéhez pedig azon az úton juthat el a kutató, amelyen haladva szakmai felkészültséggel több nyelv bizonyos fokú ismeretében, tudományos módszereket alkalmazva következetes munkával egy kiválasztott terület konkrét nyelveinek hatalmas korpuszát feldolgozza sok szempontú megközelítésből. Ideális az lenne, ha ilyen kutatás Eurázsia nagy területét lefedné. Az egyezések és a különbségek nemcsak megmutatkoznának, hanem következtetések, statisztikák és más tudományágak eredményeivel való összehasonlítások várhatóan eljuttatnának az eredethez. Ehhez pedig elfogulatlan nemzetközi tudós csapatmunkára van szükség. Addig pedig Angela Marcantonio – aki Magyarországon is tanult az egyetemen – vizsgálati eredményeit, kritikáit egyre több emberhez kellene eljuttatni, hiszen az állításait a mai napig még egyetlen finnugor nyelvelméletet hirdető nyelvész sem cáfolta meg tudományosan.

Rövidítések

ang.	angol
alt.	altáji
csag.	csagatáj
csuv.	csuvas
germ.	germán
magy.	magyar
ném.	német
ol.	olasz
old.	oldal
or.	orosz
pl.:	például
stb.	és a többi
tat.	tatár
vö.:	vesd össze

Források, Irodalom

- ✚ BOTALOV Sz. G. – BOTALOV Sz. G., *Ázsia nomádjai és az ősgor uráli-szibériai egység* 2007. in: *Óstörténeti Füzetek* 6. Az „Eleink – Magyar Óstörténet” folyóirat melléklete, *Régészet – Történelem – Nyelvészet* 2007.
- ✚ JEGOROV 1964 - JEGOROV, V. G. 1964: *Etimologicseskij szlovar csuvasszkovo jazyka*. Csuvaszkoje Knyizsnoje Izdatelsztvo. Cseboksziari.
- ✚ MARCANTONIO 2006 - ANGELA, MARCANTONIO *A történeti nyelvészet és a magyar nyelv eredete* Válogatott tanulmányai Kiadja a HUN-idea Szellemi Hagyományörző Műhely, Budapest 2006 Fordította és lektorálta: Bartal Mária, Imre Kálmán, Sárközy Péter, Tomory Zsuzsanna, Zsigmond Benedek, Zsigmond Gergely.
- ✚ TESz. - BENKŐ Loránd (főszerk) 1976: *A magyar nyelv történeti etimológiai szótára I-III*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

CZEGLÉDI, Katalin: Critical Remarks on Angela Marcantonio’s Book *Historical Linguistics and the Origins of the Hungarian Language*.

In this book review the author takes under the loop the book of Angela Marcantonio *Historical Linguistics and the Origins of the Hungarian Language*.

~ ~ ~ ~ ~ ~